

Za Jaroslavem Bartoškem

Ondřej Bláha

V den svých 80. narozenin, 24. března 2013, zemřel významný lingvista a znalec mediální komunikace doc. PhDr. Jaroslav Bartošek, CSc. Celý jeho život a okolnosti, které provázely jeho odbornou práci, mohou být výmluvným příkladem osudu vědce a humanisticky založeného, upřímného člověka ve 20. století.

J. Bartošek se narodil v Dambořicích, vesnici asi 15 kilometrů západně od Kyjova. Slovácký původ a fakt, že se J. Bartošek brzy „naturalizoval“ i na Valašsku, byl nepochybně determinantou pozdějšího Bartoškova vztahu k češtině i zdrojem měřítek, jimiž posuzoval jazyk veřejných projevů. V r. 1951 absolvoval J. Bartošek reálné gymnázium v Hodoníně, ale na vysokou školu byl z politických důvodů přijat až po několika letech „v praxi“ – studium rusistiky a bohemistiky na Vysoké škole ruského jazyka a literatury v Praze a na FF UK absolvoval až r. 1960. Svou pedagogickou kariéru J. Bartošek započal na odborném učilišti Zbrojovky Vsetín, ale už od r. 1961 působil na Pedagogickém institutu v Gottwaldově (pozdějším Zlíně) a v l. 1962–65 byl zároveň vědeckým aspirantem v oboru současný český a ruský jazyk na FF UK v Praze (Bartoškovým školitelem tu byl fonetik M. Romportl).

V Praze J. Bartošek navštěvoval mj. semináře ve Výzkumném ústavu pro sdělovací techniku A. S. Popova, kde v té době sestrojili V. Maláč a B. Borovičková první syntetizér mluvené češtiny, a samozřejmě i ve Fonetickém ústavu FF UK, který na počátku 60. let proslul prvním segmentátorem mluvené češtiny (autorem byl P. Janota). Oba tyto přístroje se Bartoškovi podařilo získat i pro novou fonetickou laboratoř, která vznikala na FF UP v Olomouci (mj. za velké podpory tehdejšího vedoucího katedry bohemistiky M. Komárka). Na olomoucké FF UP J. Bartošek po obhájení titulu CSc. v r. 1966 (prací *Syntaktická povaha postojových výrazů v ruštině: příspěvek k řešení parenteze*) celkem sedm let vedl přednášky a semináře v oboru fonetiky a stylistiky současné češtiny a zároveň působil jako konzultant a pedagog v tehdejší Československém rozhlasu, kde se přičinil o velmi dobrou jazykovou úroveň publicistických pořadů. V době působení na UP (r. 1967 mj. získal titul PhDr.) se J. Bartošek prosadil svými prvními odbornými studiemi, věnovanými nejprve fonetice rusisticky orientované¹

¹ BARTOŠEK, Jaroslav (1966). K možností využití nářečí při vyučování ruské výslovnosti. *Ruský jazyk*, roč. 16, s. 341–346; týž (1972). Funkcionalnaja interpretacija into-

a brzy i fonetice zaměřené bohemisticky.² Velký význam mají Bartoškovy studie věnované tématům z pomezí fonetiky a syntaxe,³ např. problematice frázování výpovědi a intonačním jevům, které z frázování vyplývají.

Už jako pedagog na FF UP a v rozhlase si J. Bartošek uvědomoval skutečnost, které pak podřídil veškerou svou práci po zbytek života – totiž že s poznáním a popisem jazyka jako úkolem lingvistiky se pojí i větší zodpovědnost za jazyk a jeho stav, která leží právě na lingvistovi jako osobě veřejně činné. Fakt, že novináři a redaktori v médiích podstatným způsobem ovlivňují jazykový vývoj a že právě kultivaci a rozvíjení jejich jazykových dovedností má smysl se věnovat, plynul z tohoto poznání zcela samozřejmě. Nejvýznamnějším výsledkem Bartoškova souběžného působení na univerzitě a v rozhlase na přelomu 60. a 70. let byla monografie *Jazyk rozhlasové sportovní publicistiky* (1974),⁴ která se věnovala především tempu, výslovnosti a intonaci tohoto typu publicistických textů.

Mezi tím však už probíhala tzv. normalizace a veškerá veřejná, zejm. pedagogická a vědecká činnost J. Bartoška byla rázně utlumená – r. 1973 byl Bartošek vyhozen z FF UP i rozhlasu a vrátil se na Valašsko. Tam mj. sedm let pracoval jako propagační referent podivuhodného a v kontextu socialistického Československa vzorového Jednotného zemědělského družstva Slušovice. Publikovat mohl jen nízkonákladové instruktážní texty a podobné interní materiály (radící úředníkům národních výborů, jak promluvit ke snoubencům, na občanském pohřbu, jak vítat novorozeňata apod.), z nichž některé však svou kvalitou výrazně převyšovaly dobový průměr.⁵

Na vysokou školu – opět na FF UP v Olomouci – se J. Bartošek mohl vrátit až v r. 1990, o rok později se zde habilitoval a brzy vydal metodologicky i dokumentárně cennou monografii *Jazyk současné české politiky* (1993).⁶ Bartoškovy již

nacii vvodnosti v ruskom jazyke. In: *Phonetica Pragensia* 3. Praha: Universita Karlova, s. 43–47.

² BARTOŠEK, Jaroslav (1973). K poruchám artikulace. *Naše řeč*, roč. 56, s. 57–62.

³ Vedle disertace uvedené výše v textu to byly např. studie BARTOŠEK, Jaroslav (1971). K syntaktickému chápání parentetických vět. In: *Miscellanea linguistica*. Ostrava: Profil, s. 167–171; týž (1993 [napsáno 1971]). Syntax přímé rozhlasové sportovní reportáže. In: *Studia Bohemica* 6. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 77–89.

⁴ BARTOŠEK, Jaroslav (1974). *Jazyk rozhlasové sportovní publicistiky*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 121 s.

⁵ BARTOŠEK, Jaroslav (1976). *Kultura mluvených projevů*. Gottwaldov: Socialistická akademie, 63 s.; týž (1989). *Estetika obřadů SPOZ [Sboru pro občanské záležitosti]: Rétorika*. Hradec Králové: Krajské kulturní středisko, 74 s. Poznatky ze své praxe v 70. a 80. letech J. Bartošek po Listopadu zúročil ve své příručce rétoriky pro nové, svobodně volené obecní zastupitele – týž (1992). *Kultura řeči a chování na radnici. Úvod do praktické rétoriky*. Ostrava: Panima, 126 s.

⁶ BARTOŠEK, Jaroslav (1993). *Jazyk současné české politiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 60 s.

dřívější odborné zájmy a vědomí zodpovědnosti za jazykovou kulturu v médiích a vůbec jejich kvalitu jej přivedly r. 1994 k iniciování vzniku samostatné Katedry žurnalistiky FF UP a dále k účasti na založení Fakulty multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (jako institut fungovalo toto pracoviště od r. 1997, pod současným názvem pak od r. 2002). Pro studenty vysokých škol i pro jejich učitele napsal Bartošek několik kvalitních a opakovaně vydávaných učebnic.⁷

Zodpovědnost za kulturu jazyka v médiích vedla Bartoška k polemikám o podobě spisovné češtiny,⁸ zejm. po vydání proslulého díla P. Sgalla a J. Hronka. Zastánci velkých změn v tváři spisovné češtiny (ale i lingvisté o něco mírnější ve svých přáních a soudech) proto Bartoška častěji veřejně citovali.⁹ S výsledky svého působení na svědomí obhájců obecné češtiny jako tzv. druhého standardu však J. Bartošek spokojen nebyl – v korespondenci s autorem tohoto článku si jednou posteskl: „Hádám se s nimi čtyřicet let a nikam to nevede.“

Zvukové stránce češtiny, která dominovala v prvních desetiletích jeho odborného působení, se Bartošek po svém návratu na univerzitu věnoval rovněž – mezi jeho studii, které se charakteristicky vyznačují komplexním přístupem k problematice mluveného jazyka a kultuře mluveného projevu,¹⁰ najdeme

⁷ BARTOŠEK, Jaroslav (2001). *Úvod do studia žurnalistiky: studijní texty pro distanční studium*. 2., přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 158 s.; týž (2002). *Základy žurnalistiky*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 109 s.; týž (2003). *Kultura manažerské komunikace*. 3. vyd. Ve Zlíně: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta managementu a ekonomiky, 108 s.; týž (2003). *Kultura a technika mluvené řeči*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 85 s.; BARTOŠEK, Jaroslav – DAŇKOVÁ, Helena (2010). *Žurnalistika a škola: příručka pro učitele mediální výchovy*. 2. vyd. Frýdek-Místek: Václav Daněk, 207 s.

⁸ BARTOŠEK, Jaroslav (1997). Diskutovat, ale ne pořádk. *Jazykovědné aktuality*, roč. 34, č. 3–4, s. 44–51; týž (1999). Perspektivy češtiny. *Tvar*, roč. 10, č. 5 (4. 3.), s. 1 a 4.

⁹ HRONEK, Jiří (1998). Poznámka k příspěvku J. Bartoška. *Jazykovědné aktuality*, roč. 35, č. 3–4, s. 50–54; K tomu BARTOŠEK, Jaroslav (1999). Poznámka k poznámce. *Jazykovědné aktuality*, roč. 36, 3–4, s. 47–48. Další polemiky s J. Bartoškem – HAJIČOVÁ, Eva (1999). K článku O perspektivách češtiny. *Tvar*, roč. 10, č. 8 (15. 4.), s. 4; KASAL, Lubor (1999). Nestát vývoji v cestě: rozhovor s jazykovědcem Petrem Sgallem. *Tvar*, roč. 10, č. 15 (23. 9.), s. 8.

¹⁰ BARTOŠEK, Jaroslav (1992). Nemelodické melodické vytýkání. *Naše řeč*, roč. 75, s. 198–204; týž (1995). Mluvní tempo v rozhlasu a v televizi. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 145–153; týž (1996). Tematická a lexikální výstavba přímé rozhlasové sportovní reportáže. In: *Studia Bohemica* 7. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 105–112; týž (1996). Pojem mluvenost v připravených spisovných komunikátech. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno: Masarykova univerzita, s. 93–97; týž (2005). Výslovnostní styly v češtině. In: *Čas v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, s. 155–161.

opět i práce o intonaci jako o jedné z neproměnlivějších složek suprasegmentální roviny komunikace. Lingvistická produkce J. Bartoška z přelomu tisíciletí obahuje ovšem i řadu příspěvků týkajících se současného stavu publicistického stylu češtiny.¹¹

Ani v posledních letech života, kdy už v soukromé korespondenci s přáteli (asi spíš s těmi mladšími) ke svému podpisu připojoval titul „praděd“ a kdy užíval odpovídající mailovou adresu „prajarbar@seznam.cz“, neztrácel J. Bartošek zájem o kulturu veřejného vyjadřování a neslevil ani trochu ze svých poměrně přísných, ale o tradici středoevropské vzdělanosti opřených nároků na kvalitu jazyka v médiích a ve školách. J. Bartošek – skromný a neokázalý ve svém osobním vystupování – ukázal velkolepě, co znamená vážít si dědictví, které jsme ve spisovné češtině dostali, a jak je důležité toto dědictví dále zhodnocovat.¹²

PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
77180 Olomouc
ondrej.blaha@upol.cz

¹¹ BARTOŠEK, Jaroslav (1995). Jazyková kultura mluveného zpravodajství. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*. Praha: FF UK, s. 166–171; týž (1997). Jazyk žurnalistiky. In: DANEŠ, František et al. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 42–67; týž (2001). Ke sblížování jazyka beletrie a žurnalistiky. In: *Język i literatura czeska u schyłku 20 wieku – Český jazyk a literatura na sklonku 20. století*. Wałbrzych: Państwowa wyższa szkoła zawodowa, s. 23–36; týž (2002). Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky. *Naše řeč*, roč. 85, s. 68–78; týž (2008). K jazyku mluvených zpráv. *Čeština doma a ve světě*, roč. 16, 2008, č. 1–2, s. 5–18.

¹² O J. Bartoškovi viz též: PALKOVÁ, Zdena (2003). Jubileum doc. PhDr. Jaroslava Bartoška, CSc. *Jazykovědné aktuality*, roč. 40, č. 1–2, s. 55–58; HOLEŠ, Jan. Bartošek, Jaroslav. In: ČERNÝ, Jiří a HOLEŠ, Jan. *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*. Praha: Libri, 2008, s. 48–49.